

पठतु संस्कृतम्

कोविदः

व्याकरणम्

अलङ्काराः

अलङ्कारः

- अलङ्क्रियते इति अलङ्कारः ।
- अलङ्कारः काव्यस्य आभूषणम् ।
- अलङ्कारः काव्यस्य रुचिं वर्धयति ।
- अलङ्कारः शब्द-प्रयोगेण, अर्थेन वा काव्यस्य सौन्दर्यं वर्धयति ।
- अलङ्कारः द्विविधः अस्ति ।
- शब्दालङ्कारः & अर्थालङ्कारः ।

शब्दालङ्कारः

शब्दालङ्कारः

शब्द-प्रयोगेण काव्यस्य सौन्दर्यं वर्धयति ।

शब्दालङ्कारः द्विविधः अस्ति ।

- अनुप्रासः
- यमकम् (यमकः)

शब्दालङ्कारः

अनुप्रासः

व्यञ्जनानाम् आवृत्तिः अनुप्रासः भवति ।

उदाहरणम्

मुदाकरात्तमोदकं सदा विमुक्तिसाधकं
कलाधरावतंसकं विलासिलोकरक्षकम् ।

अनुप्रास-शब्दालङ्कारः

छेकानुप्रासः

यत्र स्वर-व्यञ्जनयोः एकवारम् आवृत्तिः भवति ।

उदाहरणम्

चिन्तयामि हरिमेव सन्ततं ।

अनुप्रास-शब्दालङ्कारः

वृत्त्यनुप्रासः

यत्र स्वर-व्यञ्जनयोः अनेकवारम् आवृत्तिः भवति ।

उदाहरणम्

नितान्तकान्तदन्तकान्ति-मन्तकान्त-कात्मजम् ।

यमक-शब्दालङ्कारः

यमकालङ्कारः

यत्र वर्णानां समूहः सर्वथा समः भिन्न-अर्थत्वेन आवर्त्यते
तत् यमकम् ।

उदाहरणम्

अगजाननपद्मार्कं गजाननमहर्निशम् ।

अनेकदन्तं भक्तानामेकदन्तमुपास्महे ॥

अगजा आनन	- पार्वती	गजानन	- गणेशः
दन्तं	- यः ददाति, तम्	दन्तं	- दंष्ट्रः

अर्थालङ्कारः

अर्थालङ्कारः

अर्थेन काव्यस्य सौन्दर्यं वर्धयति ।

- उपमालङ्कारः
- रूपकालङ्कारः
- अतिशयोक्तिः
- अर्थान्तर-न्यासः
- श्लेषालङ्कारः

उपमालङ्कारः

उपमालङ्कारः

वर्णयमानस्य पदार्थस्य अन्येन पदार्थेन सादृश्यवर्णनम् ।

उपमालङ्कारे चत्वारि अङ्गानि भवन्ति ।

- उपमेयम्
- उपमानम्
- साधारणधर्मः
- उपमावाचकः

उपमालङ्कारः

मुखं चन्द्रः इव सुन्दरम् ।

1. उपमेयम्	- मुखम्
2. उपमानम्	- चन्द्रः
3. साधारणधर्मः	- सुन्दरता
4. उपमावाचकः	- इव

उपमालङ्कारः

1. उपमेयम् - मुखम्

वर्ण्यमानं वस्तु उपमेयम् अस्ति ।

यस्य विषयस्य सादृश्यम् उक्तं तत् उपमेयम् अस्ति ।

2. उपमानम् - चन्द्रः

येन सह तुलना क्रियते तत् उपमानं भवति ।

उपमेयस्य विवरणार्थं यः सादृशशब्दः उक्तः तत् उपमानं भवति ।

उपमालङ्कारः

3. साधारणधर्मः

समानगुणः – श्यामल, शूर, मधुर

4. उपमावाचकः

सादृश्यबोधकः शब्दः – यथा, वत्, सदृश

उपमालङ्कारः

कृष्णः मेघवत् श्यामलः ।

1. उपमेयम् - कृष्णः
2. उपमानम् - मेघः
3. साधारणधर्मः - श्यामलत्वम्
4. उपमावाचकः - वत्

उपमात्तङ्कारः

अभिमन्युः अपि शूरः यथा अर्जुनः ।

1. उपमेयम्	- अभिमन्युः
2. उपमानम्	- अर्जुनः
3. साधारणधर्मः	- शूरत्वम्
4. उपमावाचकः	- यथा

उपमालङ्कारः

उपमालङ्कारः द्विधः ।

1. पूर्णोपमा
2. लुप्तोपमा

उपमालङ्कारः

पूर्णोपमा

उपमायाः चत्वारि अङ्गानि वर्तन्ते ।

एषः बालः सिंहः इव पराक्रमी ।

1. उपमेयम् - बालः
2. उपमानम् - सिंहः
3. साधारणधर्मः - पराक्रमम्
4. उपमावाचकः - इव

उपमालङ्कारः

लुप्तोपमा

उपमायाः किञ्चित् अङ्गं न उच्यते ।

कर्णसदृशः दानशीलः ।

1. उपमेयम्	- -
2. उपमानम्	- कर्णः
3. साधारणधर्मः	- दानशीलत्वम्
4. उपमावाचकः	- सदृशः

अलङ्कारः

शब्दालङ्कारः

शब्द-प्रयोगेण काव्यस्य सौन्दर्यं वर्धयति ।

शब्दालङ्कारः द्विविधः अस्ति ।

- अनुप्रासः
- यमकम् (यमकः)

अर्थालङ्काराः

अर्थालङ्कारः

अर्थेन काव्यस्य सौन्दर्यं वर्धयति ।

- उपमा
- रूपकम्
- श्लेषः
- अर्थान्तर-न्यासः
- अतिशयोक्तिः